

Sygn. akt II UK 279/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 czerwca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Beata Gudowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z wniosku B. K.
przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddziałowi
Regionalnemu w K.
z udziałem zainteresowanego A. K.
o ubezpieczenie społeczne,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 7 czerwca 2016 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 2 października 2015 r.,

oddala skargę.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 2 października 2014 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację B. K. od wyroku Sądu Okręgowego we W. z dnia 3 grudnia 2013 r., oddalającego odwołanie w zakresie podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników po dniu 20

czerwca 2000 r., a co do wcześniejszych okresów postępowanie umorzył. Sądy odniosły się do decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 30 lipca 2012 r. stwierdzającej ustanie ubezpieczenia społecznego rolników po dniu 20 czerwca 2000 r., w opozycji do decyzji ostatecznej z dnia 10 października 2000 r., deklarującej to ubezpieczenie w tym czasie, lecz wydanej z naruszeniem prawa, tj. obowiązującego wówczas art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25). Ubezpieczona podjęła działalność gospodarczą przed powstaniem tytułu ubezpieczenia rolniczego (od dnia 20 października 1997 r.) i na mocy art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników powinna podlegać wyłącznie ubezpieczeniu z tytułu prowadzonej działalności. Wydanie decyzji z dnia 20 czerwca 2000 r. poprzedzało stwierdzenie podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników męża ubezpieczonej A. K. na wniosek złożony w dniu 11 lutego 2000 r., zawierający oświadczenie o prowadzeniu działalności rolniczej od dnia 21 października 1999 r. wspólnie z żoną, z zaznaczeniem, że żona dodatkowo prowadzi działalność rolniczą. W formularzu zawierającym wniosek o objęcie rolniczym ubezpieczeniem społecznym samej ubezpieczonej, złożonym w dniu 11 sierpnia 2000 r., ubezpieczona oświadczyła, że nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu. Nieprawdziwość tego stwierdzenia ujawniono w maju 2012 r. na podstawie wpisu do Centralnej Ewidencji Informacji o Działalności Gospodarczej.

Skarga kasacyjna B.K. została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 36 ust. 1 pkt. 1 oraz art. 3a ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, statuującą prawo organu rentowego do wydania decyzji w zakresie podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników w każdym czasie, bez zmiany ani uchylecia poprzedniej decyzji dotyczącej tego samego stosunku prawnego, art. 83a ust. 1 i ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 121 ze zm.) w związku z art. 52 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, wyrażającą się w uznaniu, że zachodziły przesłanki do zmiany decyzji z dnia 10 października 2000 r., gdyż decyzja o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu rolników, wydana wskutek błędnej oceny znanych organowi rentowemu faktów, nie może być zmieniona z mocą wsteczną.

Skarżący zarzucił także naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 378 § 1 k.p.c., polegające na ograniczeniu przez Sąd drugiej instancji zakresu rozpoznania sprawy jedynie do zarzutów podniesionych w apelacji i niedopełnienie obowiązku poddania ocenie dokonanych ustaleń faktycznych pod kątem zastosowania prawa materialnego, oraz art. 8 k.p.a. w związku z art. 52 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników i w związku z art. 123 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych przez naruszenie zasady pogłębiania zaufania obywateli do organów państwa wyrażające się w zmianie z mocą wsteczną prawokształtującej decyzji o ustaleniu podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu Okręgowego we W. w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez zmianę decyzji z dnia 25 września 2012 r. w części oraz zmianę decyzji z dnia 30 lipca 2012 r. i stwierdzenie, że skarżąca podlegała ubezpieczeniu społecznemu rolników od dnia 20 czerwca 2000 r. do dnia 30 lipca 2012 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd drugiej instancji odniósł się do materialnoprawnej podstawy podlegania przez skarżącą ubezpieczeniu społecznemu rolników, prawidłowo odmawiając zastosowania art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, zatem rozpoznał sprawę w zakresie wyznaczonym treścią i przedmiotem zaskarżonej decyzji (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 września 2000 r., II UKN 685/99, OSNAPiUS 2002 nr 5, poz.121; postanowienie z dnia 13 maja 1999 r., II UZ 52/99, OSNAPiUS 2000 nr 15, poz. 601).

Oparcie skargi kasacyjnej na wątpliwości co do tego, czy organ rentowy był uprawniony do wydania decyzji o niepodleganiu rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu (wyłączenia z ubezpieczenia) bez pozbawienia mocy prawnej wcześniejszej ostatecznej decyzji tego organu, deklarującej istnienie ubezpieczenia w tym samym okresie, skupia zarzuty na postępowaniu przed organem rentowym. W związku z tym trzeba zwrócić uwagę na utrwalony pogląd, że wady decyzji tego

organu, spowodowane naruszeniem przepisów postępowania administracyjnego, pozostają w zasadzie poza przedmiotem postępowania w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych, z wyjątkiem tylko takich, które dyskwalifikują tę decyzję w stopniu odbierającym jej cechy aktu administracyjnego (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1980 r., III CZP 43/80, OSNCP 1981 nr 8, poz. 142; z dnia 21 września 1984 r., III CZP 53/84, OSNCP 1985 nr 5-6, poz. 65 i z dnia 27 listopada 1984 r., III CZP 70/84, OSNCP 1985 nr 8, poz. 108 oraz postanowienia z dnia 19 czerwca 1998 r., II UKN 105/98, OSNP 1999 nr 16, poz. 529 i z dnia 29 maja 2006 r., I UK 314/05, OSNP 2007 nr 11-12, poz. 173, a nadto wyroki z dnia 28 października 2009 r., I UK 132/09, niepubl.; z dnia 2 grudnia 2009 r., I UK 189/09, niepubl. i z dnia 14 stycznia 2010 r., I UK 252/09, niepubl.).

Ze względu jednak na wyłączenie możliwości dokonywania przez organ rentowy dowolnych zmian decyzji (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2004 r., II UK 359/03, OSNP 2004 nr 24, poz. 425), trzeba przyznać rację skarżącemu, że konieczne było podważenie prawomocnej decyzji według reguł określonych w art. 83a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych przez odesłanie w art. 52 ust. 1 ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zastosowanie przez Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego art. 3a ustawy o ubezpieczeniu rolników oraz art. 39 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu rolników nie było odpowiednie, gdyż nie zaistniały zmiany stanu faktycznego lub stanu prawnego, na podstawie którego wydano decyzję o podleganiu ubezpieczeniu.

W art. 83a ustawy systemowej przewidziana jest ponowna ocena prawna przedmiotu ostatecznej decyzji (podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników) ze względu na ujawnienie istotnych okoliczności istniejących przed wydaniem wcześniejszej decyzji. W niniejszej sprawie organ rentowy mógł wydać decyzję usuwającą wcześniej ustalony bezpodstawnie tytuł ubezpieczenia, a choć nie powołał prawidłowo wszystkich podstaw prawnych decyzji o ustaniu ubezpieczenia społecznego rolników, to w istocie decyzja stwierdzająca nie ustanie, lecz niepodleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników, została wydana nie dlatego, że nastąpiła zmiana w stanie faktycznym lub prawnym, ale dlatego, że ujawnione zostały istotne okoliczności istniejące przed wydaniem wcześniejszej decyzji, które

od początku stanowiły przeszkodę do objęcia wnioskodawczyni rolniczym tytułem ubezpieczenia społecznego. Doszło zresztą do ponownego rozpoznania sprawy na podstawie art. 59 ust. 3 w związku z art. 36 ust. 3 i art. 52 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, art. 83a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w związku z art. 145 § 1 pkt 5 i art. 151 § 1 pkt 2 k.p.a., które spowodowało wydanie przez Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego decyzji z dnia 25 września 2012 r. korygującej tylko w części decyzję z dnia 30 lipca 2012 r. co do okresów ubezpieczenia skarżącej sprzed dnia 20 czerwca 2000 r.

Należy w związku z tym zważyć, że tytuł ubezpieczenia społecznego rolników (obowiązkowy i dobrowolny) powstaje z mocy ustawy (art. 7 oraz art. 16 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników), więc decyzje dotyczące objęcia określonym ubezpieczeniem społecznym mają charakter deklaratorywny. Podkreśla się jednak, że ich wydanie wywołuje określony w nich skutek w czasie, co prowadzi do powstania gwarancyjnego stosunku prawnego, w trakcie którego podmiot decyzji staje się podmiotem praw i obowiązków w zakresie ubezpieczenia społecznego. Wątpliwości do co mocy wiążącej decyzji błędnie potwierdzającej fakt pozostawania przez jej podmiot w ubezpieczeniu zostały rozstrzygnięte na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych przez przyjęcie jako najwłaściwszego poglądu, że decyzje takie oddziałują do czasu jej uchylenia, które następuje *ex nunc* (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2005 r., III UK 28/05, OSNP 2005 nr 23, poz. 380, z dnia 23 lutego 2010 r., II UK 187/09, OSNP 2011 nr 15-16, poz. 216 oraz głosę K. Ślęzaka do wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 lutego 2005 r., III AUa 307/04, OSP 2005 nr 10, poz. 122).

W związku tym, że przytoczony pogląd został dodatkowo uzasadniony koniecznością poszanowania ogólnej zasady pogłębiania zaufania obywateli do organów państwa, wyrażonej w art. 8 k.p.a., odpowiednio stosowanej na podstawie art. 52 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w związku z art. 123, trafnie dostrzeżono w doktrynie, że nie może być transponowany na przypadki, w których osoba bezpodstawnie objęta ubezpieczeniem nie może powoływać się na tego rodzaju zaufanie. Chodzi o wypadki ujawnienia podstępnego wprowadzenia w błąd instytucji ubezpieczeniowej w fazie obejmowania jej ubezpieczeniem. Prowadzi to do konkluzji, że błędna decyzja organu rentowego, wydana w takich

okolicznościach, nie powoduje powstania gwarancyjnego stosunku ubezpieczenia społecznego (por. glosę J. Jankowiaka do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2005 r., III UK 28/05, OSP 2006 nr 5, poz. 60 oraz także K. Ślebzaka do wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 lutego 2005 r., III AUa 307/04). W takich wypadkach usunięcie skutków decyzji powinno nastąpić od chwili błędnego stwierdzenia istnienia tytułu ubezpieczenia, czyli *ex tunc*.

W rozpoznawanej sprawie określenie, czy skutki trwania stosunku ubezpieczenia wynikającego z nieprawidłowej, choć prawomocnej decyzji z dnia 10 października 2000 r. zasługują na utrwalenie do dnia 30 lipca 2012 r., czy też późniejsza decyzja ma moc wsteczną i działa *ab initio* ze względu na ujawnienie przez organ rentowy okoliczności wyłączających ubezpieczenie, co do których ubezpieczona poświadczyła nieprawdę, należy rozpatrywać ze względu na przyczynę błędu. Sąd Najwyższy stwierdzał już, że ujawnienie okoliczności zatajonych przez ubezpieczonego wywołuje skutek z mocą wsteczną (*ex tunc*), przyjmując, iż skutki wadliwości decyzji wcześniejszej powinny obciążać osobę zainteresowaną (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2008 r., I UK 256/07, OSNP 2009 nr 11-12, poz. 159, z dnia 19 września 2007 r., III UK 39/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 330 i z dnia 9 czerwca 2008 r., II UK 312/07, OSNP 2009 nr 21-22, poz. 294).

Wobec tego, Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji, uznawszy, że zaskarżone orzeczenie, mimo błędnego uzasadnienia, odpowiada prawu (art. 398¹⁴ k.p.c.).

eb